
EZELDEN EBEDE; KADİM BİLGELİĞİN KUTSAL YOLCULUĞU: GELENEK

Halis Çetin*

ÖZET

Gelenek olgusunu, toplumların kuşaktan kuşağa aktardığı sosyal ve siyasal sermaye olarak ele alan bu çalışma, gelenek ile birey, toplum ve siyasal iktidar ilişkilerini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Mitoloji, meşruiyet, ideoloji, iktidar, süreklilik, kendiliğindenlik ve itaat kavramları ışığında geleneğin siyasal ve sosyal niteliğinin irdelendiği bu makalede, geleneğin tarihsel ve siyasal olarak karşısına çıkan problemleri aşma kapasitesi, toplumlara kazandırdığı kimlik ve bütünleşme birikimi ve siyasal iktidarın modern kaynaklarına karşı toplumu yönetme gücü değerlendirilmektedir.

Anahtar Kavramlar: Gelenek, İktidar, İtaat, Meşruiyet, İdeoloji, Mitoloji, Güven, Tecrübe.

---

* Yrd. Doç. Dr., Cumhuriyet Ü., İİBF., Kamu Yönetimi Bölümü.

GİRİŞ

Gelenek, insanların iradelerinden ve eylemlerinden bağımsız olarak sosyal ve siyasal hayatı ve işleyiş şekillerini tayin eden, idare eden, siyasal iktidarı ve toplumsal rızayı kontrol eden, tarihî ve tecrübî birikimlere ve değerlere dayalı kurallar ve uygulamalardır. Gelenek, toplumun eski ama eskimeyen yaşam kaynaklarından birisidir. Geleneğin bir tarafında toplumsal yaşam kültürü, diğer tarafında ise siyasal iktidar vardır. Siyasal iktidar için, olmazsa olmaz şart olan "süreklilik", yani kendisini tarihsel bir kökene dayandırma sorunu, gelenek ile çözümlenirken; toplumsal var oluşun gücü de bu tarihsellik ve süreklilik niteliğindeki "kendiliğindenlik" iktidarına bağlıdır. Siyasal iktidarın ilk sebep ve temel yasası, gelenekler aracılığı ile topluma sunulur. Siyasal iktidara, sürekliliği bu geleneksel kurallar ve ilkeler kazandırır. Gelenek, siyasal iktidar ve toplumsal itaat arasındaki en köklü ve güçlü bağları içerir.

GELENEĞİN İKTİDARI: KENDİLİĞİNDENLİK

Gelenek, ortak bir tarihsel miras, siyasal iktidarın devamlılığı, ahlakî birlik, siyasal ve toplumsal kültür gibi temel bağlaşımların ortak kabulünü ifade eder. Gelenek, siyasal iktidarın toplumsal itaat alanında onanmasının tarihsel dinamiklerini/meşruiyet kaynaklarını gösterir. Gelenek, toplumsal hayatta insanların ortak tercihlerini, birlik ve beraberliğin kültürel bağlarını ve sözleşmeleri kapsar. Tüm bu unsurlar, toplumda kendisini meşruiyet olarak ifade eder. İnsan hayatının toplumsal kurulması bir çok temel bağlaşımdan oluşur ki, insan bunlarla kendisine kimlik yaratır: din, toplum sözleşmesi, tarihsel bilinç, kültür, ırk, yurtseverlik, aile veya soy gibi. Bu yüzden, geleneğin olduğu her alan, iktidar ilişkilerinin ve meşruiyet arayışlarının alanıdır.

Gelenek iktidarını, her şeyden önce, insanlara kendilerine rağmen kimlik, bütünleşme ve katılım bilinci verdiği ilkelerden alır. Gelenek, insanlara, toplumsal bilinç verir. İnsanlar, ortak kültür, işbölümü, dayanışma, ayrıcalıklar ve kısıtlılıklar, kategorize edilmiş hayatlar, ödev ve sorumluluklar konusundaki bilgilerini ve öteki ile ilişkilerin yasalarını, kendiliğindenliğin sıradanlığı sayesinde gelenekten öğrenirler. Gelenek, salt bir bilinçlilik evreni değil, aynı zamanda mitolojik bir hayat kurgusu oluşturarak da insanların dünyasında kutsal, mutlak ve sürekli bir anlamlar ve kurallar alanı düzenler. *Gelenek, hayatın algılanması, anlamlandırılması ve yaşanması konusunda zorunlu olan zaman, mekân, harita ve yön boyutlarının enlem ve boylamlarını verir. Gelenek, iki boyutlu anlam algılamalarına üçüncü bir boyut (derinlik/tarihsellik) ekler.*

Gelenek, toplumların kuşaktan kuşağa aktardığı “sosyal sermaye”dir. Bu yüzden, sonrakiler öncelikle borçlu olarak doğarlar ve borçlarının ifasının tek yolu, bu sermayenin doğurduğu birikimlere sadâkat göstermektir. Bu yüzden, gelenek, toplumsal ilişkilerde kendiliğinden, belirsiz ve derinden olarak istikrar ve güven sağlar. *Metafizik alanla fiziki alanın çatışmaksızın uyumunu sağlar.* Geleneğin, bugünün bireyleri ve toplumsal değerleri tarafından meşrulaştırılmaya ihtiyaç duymaması onu güçlü kılar. O, gücünü en büyük ulaşılmazlık olan geçmişten alır. *Gelenek, kendi kendini meşrulaştırabilen tek iktidar kaynağı olduğu, müdahale edilmez sebep-sonuç ilişkilerinin kurallarını kendisi yarattığı ve insanların farkına bile varmaksızın uyduğu, kutsallıklar ve üstünlükler atfettiği yasalara, sembollere, mitolojilere, ritüellere sahip olduğu için güçlüdür.*

Gelenek, hiçbir kuralın, yasanın ve sözleşmenin olmadığı yerde, hepsinin yerine ikâme olma yeteneği sayesinde güçlüdür. *En güçlü iktidarlar bile güçlerini, atalarının yaptığı gibi yapmak zorunda olmaktan almaktadırlar.* En güçlü, en keyfi iktidarlar, kendilerini her şeyden vâreste ve berî kılabilirler; ama işte orada gelenekle yüz yüze gelirler. “Devlet, benim!” sözünün, “kral öldü, yaşasın yeni kral!” söyleminin, insanları iktidara tabi kılmak için “gerekli yalanlara”/mitolojilere sığınma girişimlerinin özü de budur. Geleneğin en önemli, en güçlü ve en eski meşruiyet kaynağı olan mitolojiler, siyasal iktidarların da vazgeçilmez ideolojik metinleridir. Mitolojiler; masal, destan ile tanrıların ve kahramanların hikayeleri ile yapılan çeşitli törenler, özellikle cenaze, kurban törenleriyle, doğuştan itibaren insanlara geçmiş ve geleceğe yönelik ortak bir duygu ve düşünce birliği oluşturmak konusunda çok etkili araçlardır. Geleneğin kutsal gölgesi altında mitolojiler aracılığıyla; toplumda bir güç ve bir erk yaratılarak ortak bir geçmiş ve gelecek duygusu topluma yayılır; topluma bir ‘ilk sebep ve ilk ilke’ misyonu sağlanır; toplumsal kurtuluş, yeniden doğuş, hakim bir güç olunması gerektiğine yönelik inanç gerçekleştirilir; toplumun saygı duyacağı kahramanlık destanları üretilerek ortak bir duygu ve bilinç yaratılır; toplum, gerek kötü günler, gerek düşman istilaları ile bir sonunun olacağına inandırılır. Böylece mitolojiler, toplumsal uyum ve düzenin korunması ve siyasal iktidara itaatin sürdürülmesi için güçlü bir araç olarak, geleneğin hizmetinde kullanılmaktadır. Geleneksel mitoslar aracılığıyla, bir üst kutsanmışlıklar alanı yaratılarak var olan duruma yönelik kabuller güçlendirilmekte, bir talih, bir kader inancı ile tüm toplumun zihinsel olarak birbirini tamamlaması ve bütünleşmesi, ortak bir bağlılık dünyasının yaratılması gerçekleştirilir. Mitolojiler ile zaman ve mekan olguları, istenilen zaman ve mekana dönüştürülerek, yeni bir dünyanın kurulması sağlanmaktadır. Gelenek, mitolojiler aracılığıyla, geçmiş ve geleceği, bugüne dönüştürebilme imkanı kazanır. Zaman ve mekan, her şeye uyarla-

nabilir. Kısaca, gelenek, mitolojiler aracılığıyla *her şeyi her şeye dönüştürme gücünü elde eder.*

Gelenek, din ve kültür aracılığıyla kurduğu kader birliği ve süreklilik misyonunu, mitolojilerin, toplumsal köken ve şeylerin niçin o şeyler olduğunu açıklayan sosyal teoriler sağlama gücüyle tamamlar. Gelenek, mitolojiler ve onların ritüelleri aracılığıyla, topluma, bir toplumsal yapının, bir düzen veya bir kahramanın etrafında yapılanmasının, siyasal iktidarın gücünü kullanmasının meşru bir hak olduğunu ve insanlara ne için yaşayıp ne için ölmeleri gerektiğini öğretir. *Gelenek, mitoloji aracılığıyla geçmiş i kutsallaştırır ve geleceği bu kutsallık içerisinde inşa etmeye girişir.*

Geçmiş, geleneği yaratır; gelenek de, geleceği. *Gelenek, geçmişin gelecek üzerindeki tahakkümüdür.* Gelecek, geçmişin kendiliğinden ilerleyişidir. Doğal olarak, gelecek de geçmişin bir parçasıdır; onunla iç içedir. Her toplumun, kendini var eden, kendini kutsallıklarla örülü alanlarda yücelten geleneksel kültürleri, tabuları, efsaneleri, bağları ve bağlılıkları vardır. *Bu geleneksel olguların gücü; "dün"den yola çıkan, "bugün"e anlam veren, "yarın"ı anlatan mitolojik bir evren kurgulama kapasitesindedir. Bu yüzden gelenek, yaşayanları öldürmeye değil, ölüleri yaşatmaya çalışır. Gelenek, yaşayanları ölülerin ruhunda, ölüleri de yaşayanların bedeninde yeniden var eder. İnsanlara, hiç bilmedikleri, tanımadıkları insanların yaptıklarının doğru olduğuna inandıran güç de budur. Gelenek gücünü, insanlara istemedikleri şeyi yaptırabilme iktidarından alır. Daha doğrusu, en büyük iktidar olan, insanlara neyi, niçin, nasıl yaptığını sormadan, sorgulatmadan, kendiliğinden yaptırtmak gücü, gelenekte mündemiçtir. Tarih, geleneklerin savaş arenasıdır. Geçmişin geleneği ile geleceğin geleneği arasındaki mücadele, tarihin motorudur. Bu yüzden, her zaman kazanan, yine gelenektir. İnsanların, gelenek karşısındaki saygı ve itaatle boyun eğmelerinin nedeni de budur. Gelenek; geçmiş, bugün ve gelecektir. Toplumların nitel değeri de, geçmiş ve gelecek arasında, bugüne göre kendi tahakkümlerini belirleme yeteneğinde saklıdır.*

"İnsan, toplumsal bir hayvandır", der Aristo. İnsan varlığının tüm bilgisini ve varoluşunun tüm ilişkiler ağını topluma borçludur. Toplumsal varoluştan bağımsız insan, insan değil fizyolojik bir "şey" dir. İnsan, bir yanda, toplumsal varoluşa kendini uyarlarlarken, diğer yanda, kendi varoluşunu toplumun uyarlamasına sunar. Bu bağlamda, insan, basitçe, toplumsal ilişkilerin ürünü veya aktörü olma adayıdır. Toplum ise, kendisini tarihsel ve kültürel olarak yaratan geleneğin ürünüdür. Gelenek, toplumu ve toplumsal ilişkileri belirleyen ve düzenleyen anlamlar ve değerler sistemi iken; toplum, bu sistemin nesnel gerçeklik alanı; insan da bu alanın belirlenmişlik-

ler/kategoriler dünyasının aktörüdür. Toplum ve insan, gelenek sisteminin içinde bir "unsur" olarak vardır ve onun içinde "bilinçli" bir anlamlılık ifade eder. *Toplum, kalabalıktan; insanı "şey"den ayıran değer, geleneğin bu unsurlar üzerindeki bilinçli kuşatması, doğal olarak kurumsallaşmasıdır. Gelenek için özne toplum, nesne insandır. Gelenek için, insan, mekansal bir varlığa, toplum ise, zamansal bir varoluşa tekabül eder.* Gelenek, biyolojik anlamda ölü bir organizmaya ruh ve şuur veren sosyolojik değerler dünyasının psikolojik kabuller üzerine oturan ve onu, zamandan ve mekandan bağımsız olma, yani yok olma tehlikesinden koruyan politik bir bilinç alanıdır. Bu bilinç alanının kapasitesini belirleyen şey, toplumun başlangıç ve bitiş arasındaki mesafede konuşulduğu konumdur; ne kadar geriye veya ileriye gidileceğine dair verilen kararlardır.

Geleneği, kadim bilgeliğin toplumsal ilişkilere yeniden uyarlanması olarak tanımlayan Schwarz, "geleneği" bir "aktarma kapasitesi" olarak açıklar. O'na göre, gelenek, eskiden elde edilen birikimlerin, sadece ve basitçe aktarılmasıyla veya korunmasıyla kalmamaktadır. Tarih boyunca *yeni var olanları, eski var olanlara uyarlayarak* (doğal olarak da, eski var olanları, yeni var olanlara uyarlayarak) bunların birbirini bütünleştirmesini temsil eder. Gelenek, eskiden var olanları, yeniden var etmektedir; o, bir kültürün bildirilmesiyle sınırlı değildir; çünkü, gelenek, kendini, uyarlayacağı toplumun hayatına benzetir, onunla bütünleşir. *Gelenek, yalnızca geçmişte kalan, dolayısıyla aşılmış bir değerler toplamı değil, aksine, hayata "yeni" bir anlam getirerek dünya görüşünü yenileyen, etken bir dönüşüm gücüdür.*

Geleneğin temel özellikleri (Alleau) bize üç temel ilişki biçimi sunar; *doğanın değişken koşullarında, kültürlerin aracı kılınması ve irtibatlandırılması; değerlerin durmaksızın "yeniden yaratılması" ile kendiliğinden ortaya çıkan bir toplum; ve kutsallığın deneyim ve tecrübeyle olan ilişkisinde mutlak olanı amaçlamaktır. Geleneğin tam da karşısında "icat etmek" yer alır.* Gelenek sürekli iken, icat etmek süreklilik arz etmez; yeniden uyarlanmaz ve aktarılmaz. Gelenek, bu yüzden, bir kültürün ve toplumun değer ve ilke dünyasının muhafaza edilmesiyle, yani aynılığının korunması çabasıyla uyuşmaz. Aktarılmamış, yeniye uyarlanmamış bir icat, sürekli yeniden icat edilmeye muhtaçtır. Öyle olduğunda ise, hâlâ paleolitik çağın icatlarını yeniden icat etmeye çalışıyor olurduk ve hâlâ ateşi ve tekerleği icat etmemiş, bir devlete ve anayasaya sahip olmamış, ortak bir dil ve kültür edinmemiş, temel ahlaki ve toplumsal normlara göre hareket etmemiş olurduk. Her bir topluluk, toplum olmak için kendisini yeniden icat etmek zorunda kalırdı ve kendisini her defasında ayakları havada, başı yerde asılı bulurdu. Kısaca, unutulmamalıdır ki; *her gelenek, pasif muhafaza kapasitesine, eski var olanları uyarlayarak, yeni var olmaların*

aktif uyum kapasitesini ekler.

Bu durum, Childe'in "manevî donatım" dediği şeydir. Toplumlara, hayatla mücadele edebilme ve bütünleşme gücü veren manevî donatımın yükümlülüğüne sahip olan gelenek, bunun basit bir aracısı olarak düşünülemez. Gelenek, aynı zamanda, uyguladığı seçimlerle (tercihlerle) ve aktarılmaya değer bulduğu ilke ve değerlerin üzerinde gerçekleştirdiği eylemlerle, aktardığı miras üzerinde de etkili ve belirleyicidir. Gelenek, sadece, her kültüre ve topluma gereken bir aracılık ve bir uyarılma değildir. Bildiğini koruyarak, yaşadığını sorgulayarak, mirasını aktararak bir gelenek, "kendi kendini yeniden yaratır" ve geçmişte olduğu şekli ile gelecekte olmak istediği şekli "yeniden var eder". *Gelenek, geçmişte olan değerler dünyası ile gelecekte olmak istenilen idealar dünyasını birbiriyle bütünleştirir. Gelenek, algılanır evrene veya manevî, metafizik, mitik ve sembolik ilişkilerin psiko-ampirik evrenine bütüncül yansımasıyla kendiliğinden oluşur. Geleneğin, doğal yansıması bütünleşmedir. Gelenek, her bir kişinin bütünle uyum içinde olduğu, zamanla kayıtlı olmayan bu "birlik" in bütünlüğünü her bir kişide gerçekleştirdiği, mitler, ritüeller, bayramlar, törenler ile bütünlüğü sürdürdüğü bir kendiliğindenlik toplumu yaratır. Bu yüzden gelenek, salt stereotip eylemlerin istem dışı tekrarları değildir; o, inanılmış olanla "yeniden yaratılmış" olanın arasında derin bir benzerliği ve bütünleşmeyi ifade eder. Bu bağlamda, gelenek, asla beşerî olana indirgenemez; o, ancak, beşer üstü olduğu ve ona bağlı olan her şeyin anlamını kendisinin oluşturduğu gerçeği ile açıklanabilir. Gelenek, niteliksel olarak sadece pedagojik veya ideolojik değildir; o, aynı zamanda bir dialektiktir.¹*

Geleneğin tarihsel yasası dialektiktir. Sürekli geleneğin kazandığı, ayakta kaldığı bir dialektik. Antitezlerinin devamlı değişip, tezin süreklilik arzettiği, sentezinin de sürekli gelenek olduğu bir dialektik. Veya, kazanan ne olursa olsun, kendini "gelenek yapmak/kurmak" zorunda olduğu bir dialektik. Gelenek, tüm sentez sonuçlarının içinde kendisini barındıran bir olgudur. Geleneğin tezine mahkum olanlar, sentezine de boyun eğler. Çünkü, *gelenek, tüm antitezleri yok edecek bir teze sahiptir: zaman. Zamanın yılları, geleneğin elindedir. Tarihsel tecrübelerin küllerinden oluşan bir birikim olarak gelenek, zamanı yok etme iddiasındaki tüm antitezlerin devrimci ateşini söndürme gücüne sahiptir. Gelenek, kendi küllerinden yeni bir yaşam sürekliliği yaratır; yani kendi varoluşunu yenilenmekte bulur. Süreklilik de budur zaten. Süreklilik, hiç değişmemek değildir. Değişen, araçlardır, formlardır, âdetlerdir, örflerdir, yasalarıdır. Gelenek, anayasadır, teoridir, sistem-*

¹ Fernand Schwarz, *Kadim Bilgeliğin Yeniden Keşfi*, (Çev: Ayşe Meral Aslan), İnsan Yayınları, İstanbul, 1997, s. 302-304.

dir, diğerleri ise uygulama, pratik ve tarihtir. Gelenek sürekli dir/kalıcıdır, diğerleri geçici. Kısaca, *geleneğin anayasası, toplum üzerindeki mutlak ve kutsal iktidarının sürekliliği*, ayaktadır. Anayasanın sürekliliği için, yasaların değişmesi gerekir. Bu yüzden, *gelenek, her türlü siyasal ve toplumsal iktidar ilişkilerinin amaçsal bütünlüğüne uyum gösterebilir*. Sonuç ne olursa olsun, sebep her zaman gelenektir. Bu açıdan, gelenek, bir kronolojik tarih veya sosyolojik bir pratik süreç değildir, varlıksal bir ilke, mantıksal bir örgüdür. *Nasılların dünyasında niçinliğin tahakkümüdür gelenek*. Hiçbir toplum da, kendisine var oluş, biçim, farklılık ve niçinlik bahşetmiş geleneğin anayasasından bağımsız hareket edemez. *Gelenek, kutsallığın dünyevî yansıması, metafiziğin fizikî formasyonu, Tin'in ahlaki ve mantıksal sonucudur*.

Gelenek, toplumsal var oluşun ve yaşam dinamiklerinin, öncelikle, bir tecrübe birikimine ve tarihsel pratik alanına sahip olduğu inancından kaynaklanır. Bu yüzden, gelenek, hem siyasal, hem ekonomik, hem de hukuksal bir 'fayda' ilişkisinin ve kabulünün ürünü olarak ortaya çıkmıştır. *Gelenek, toplumun, üzerinde "faydalıdır" konsensüsü sağladığı kurallar bütünüdür. Geleneksel düzen, faydalı olduğu için sürekli dir*. Bu yüzden, gelenek, her bir olguya, kendisinden yararlandığı ve kendisini kabul ettiği ölçüde, kendisi üzerinde yarar ve hak sahibi kılar. *Gelenek, kendi iktidarından yararlanma hakkını da, yine, kendi iktidarına tabi olanlara tanır*. Gelenek; tarihsel kültür aktarımının, doğal hukuk ve düzen ilişkilerinin, insan doğasının toplumsal niteliğinin, siyasal ve ekonomik ihtiyaçların karşılanması gerekliliğinin zorunlu kıldığı pratik etkinlikler ve teorik sözleşmeler alanının "faydalılık" sürekliliğini ifade eder. Bu yüzden de, sadece, insan ilişkilerine ve topluma indirgenemez. Gelenek, toplumsal ilişkileri düzenleyen, belirleyen ve besleyen bir üst anlamlar ve değerler dünyası olarak, topluma hâkim olan teorik ve pratik etkinlik alanının sembolik ilişkilerinin üzerinde bir "gerçeklik" alanıdır. Bu gerçeklik alanı, değerler dünyasının/yargılarının toplum tarafından gerçek olarak kabullenilmesi sonucunda oluşur. O, toplumsal ilişkileri belirleyen tüm sembolik evren kurgularının üzerinde ve dışında *yasaların ruhunu* ve ilişkiler ağının sürekliliğini temsil eder. Bu bir ontolojik sorunsaldır ve merkezinde, geleneğin, geçmişin pratikleri ile geleceğin teorilerini birbirine bağlama iradesi vardır. Denenmiş, gerçekleşmiş, sorgulanmış ve faydalılık ölçütü almış gerçekler ile geleceğin belirsiz ve anlamsız idealleri arasında birebir ve sürekli ilişkiler olduğunu savunan bu iradenin amacı, salt, toplumu anlamlandırmak değil, aynı zamanda, kendi değişimi ile beraber onu da değiştirmektir. *Değişmek ve değiştirmek iradesinden yoksun bir gelenek, ontolojik nedensellik ve deontolojik (faydalılık) sonuçluluk ilkelerinin zorunlu kıldığı tarihsellik/süreklilik ve toplumsallık/kendiliğindenlik iddiasından da yoksun demektir. Her bir topluma göre*

değişebilir/göreceli formlar içerisinde öznelliği besleyen gelenek, her bir toplumun uyacağı ortak kurallar manzumesi/mutlaklık alanı belirleyerek de evrenselliğe ulaşır. Her bir toplum, geleneğin form/töz/yasa-ları karşısında farklılaşırken, geleneğin toplum üzerindeki üstün irade/öz/yasaların ruhu-nun karşısında aynılaşır. Toplum, bir tarafta, kendisini yaratan gelenekle kendi gerçekliğini yeniden yaratırken kendine özgülüleşir; diğer tarafta, evrensel gerçekliği üreten geleneğe katkıda bulunarak da kendini gerçekleştirir.

İKTİDARIN GELENEĞİ: SÜREKLİLİK

Siyasal ve toplumsal ilişkilerin en büyüğü kavramı "süreklilik"tir. Süreklilik, varlık ve oluştan ziyade, var oluş ve oluşum sürecini ifade eder. Bu yüzden süreklilik, günübürlük, geçici ve devrimsel değişimlerin değil, kalıcı ve evrimsel gelişimlerin yol işaretlerini takip eder. Süreklilik, salt süreç değil, aynı zamanda da ilişkidir. Zamansal ve mekansal ilişkiler bütünüdür. Örneğin; iktidarı, otoriteden; egemenliği, üstünlükten; devleti, hükümetten; ulusu, halktan; insanı, bireyden; soy ismi, isimden; tarihi, zamandan; zamanı, andan ayıran şey "süreklilik" ilkesidir. Sürekliliğin en temel ilkesi ise, geçmiş ve gelecek arasındaki zamansal ve mekansal ilişkileri aynı örgünün, aynı bütünüün parçaları olarak algılamaktır. Kopuklukların, kırılmaların, atlamaların olmamasıdır. Her şeyin değiştiği yerde değişmeyen şeydir süreklilik.

Siyasal ve toplumsal ilişkilerin temelini oluşturan siyasal iktidar ve onun eylemlerinin nitelikleri konusu, aynı zamanda siyasal iktidarın kendisini ve eylemlerini topluma kabul ettirme sorunudur. Bir süreklilik kaynağı aramayan, düzenleyici ya da uygulayıcı gücünü "süreklili" bir yasaya bağlı kılmayan siyasî iktidar var olamaz. *Bir ilkeye ya da yasaya gönderme yapılmadan siyasî iktidar kullanılamaz, sürdürülemez. İktidar, toplumu ne adına yönettiğini söylemeden, toplumdan onay almadan meşrulaşamaz. Aynı zamanda, hiçbir toplum da, saygı duyduğu ilke adına siyasî iktidara rıza göstermeden kendisini yönetmez.* Kısaca, sürekli bir otoritenin beslemediği güç ilişkisine siyasî iktidar adı verilemeyeceği; otoritesiz gücün, yasadışı uygulamanın, ilkesiz kullanımın her türlü sosyal düzenlemeyi imkansız kılan bir kaosa yol açacağı;² toplumsal rızanın yok olacağı gerçeğinden yola çıktığımızda, siyasal iktidarın gücünün toplumsal rıza ile beslenerek bir otorite olarak kabul edilmesi için kaçınılmaz bir sorunla, "süreklilik" sorunuyla yüz yüze demektir.

Siyasal iktidar, toplumsal rızaya dönüşmedikçe zoru, zorunluluğu ve zorbalığı temsil etmektedir. Bu yüzden, tüm siyasal iktidarların temel problemi, toplumsal rıza arayışıdır. Aslında, siyasal düşünceler tarihi, siyasal ik-

² Cemal Bali Akal, *Yasa ve Kılıç*, Afa Yayınları, İstanbul, 1991, s.7.

tidarların kendilerini haklılaştırma ve rasyonelleştirme tarihinden başka bir şey değildir. Mikro düzeyde insan davranışlarının, makro düzeyde iktidar davranışlarının gerekçelendirilmesi gerçeğini de dikkate aldığımızda, bu sorunun rasyonel olduğu kadar irrasyonel; realist olduğu kadar idealist ve ütopyik; seküler olduğu kadar kutsal; göreceli olduğu kadar mutlak; günübirlik, relatif ve subjektif olduğu kadar dogmatik, mutlak ve objektif; amaçsal ve ahlakî olduğu kadar araçsal ve pragmatik olduğunu görürüz.

Siyasal iktidar, varoluşunun ve eylemlerinin haklılığa kavuşturulması için toplumsal itaat alanında meşrulaştırılmaya ihtiyaç duyar. Toplumsal norm ve değer sisteminin, iktidar sahibi yapmadığı, meşru kabul etmediği güce hiçbir toplum gönüllü ve sürekli itaat etmez. İktidarın meşruluğu, onun, toplum tarafından kabul edilmesinden başka bir şey değildir. Aksi takdirde basit bir güçten başka bir şey değildir. *İktidarın tek kaynağı, tek kökeni, toplumun norm ve değerler sistemine, yani yaşayan ve hâkim olan geleneksel dünyanın meşruiyet sistemine uygun olmasıdır.*³ Aynı şey toplumsal var oluş ve eylemler için de geçerlidir. Toplumsal varoluşun ve eylemlerin, siyasal iktidar tarafından meşruiyet alanı içerisinde kabul edilmesi gerekir. Gelenek, her iki çatışmanın birbirini kabul ve red alanı olarak karşımıza çıkmaktadır: Hem siyasal iktidarın meşruiyeti, hem de toplumsal itaatin meşrulaştırması için belirli temel kriterlerin, yasaların ve ilkelerin belirlendiği alan. Bu alan siyasal iktidar ve toplumsal itaatin savaş alanı olarak tarih boyunca karşımıza çıkmıştır. Bu savaş alanının tam da merkezinde gelenek durur. *Gelenek, hem siyasal iktidarın süreklilik kaynağı, hem de toplumsal var oluşun konsensüs/rıza kaynağıdır.*

Siyasal iktidar, eğer "sürekliliğe", doğal olarak da gelenekselliğe dayanmamış ise tarihsel ve toplumsal bir yabancılaşmanın ve yabancılaştırmanın içinde bulunuyor demektir. Temel sorun, siyasal iktidarın kendisini ifade etmiş olduğu siyasal sistemin geleneksel yapısının, toplum üzerinde oluşturduğu kabul sorunudur. Siyasal iktidarın, bu tarihsel ve geleneksel meşruiyetine yönelik konsensüs, toplumsal itaatin ve uyumun sağlanmasının temel koşuludur. Bu yüzden *gelenek, süreklilik için; süreklilik, meşruiyet için; meşruiyet, siyasal iktidar için vazgeçilmezdir.*

Siyasal iktidarın kendi otoritesinin meşruiyetini sağlamak için geleneğe dayanma istekliliğinin arkasında, birey-toplum-devlet arasındaki karşılıklı ilişkilerin çatışma veya korku üzerine değil, "güven" ilkesi üzerine dayanması gerekliliğine olan inanç yatar. Geçmiş kuşakların yıllar boyunca oluşturmuş olduğu toplumsal güven ortamının üzerine kurulu siyasal iktidarla-

³ Maurice Duverger, *Siyaset Sosyolojisi*, (Çev: Şirin Tekeli), Varlık Yayınları, İstanbul, 1998, s. 132.

rın, konsensüs ve süreklilik derecesinin daha güçlü olduğu kesindir. Siyasal konsensüs ve toplumsal bütünleşme güvene dayanır. Güven ise toplumsal kültüre ve geleneksel ahlaka dayanır. Güven, bireylerin toplumda ortaklaşa paylaştıkları normlar ve ilkelere bağlı olarak din, adalet, sorumluluk gibi “değer”sel olabileceği gibi, çalışma ilkeleri ve ekonomik ilişkiler gibi dünyevî de olabilir. İşte, tüm bu değersel dünya (değerler dünyası) ve geleneksel miras, o toplumun “sosyal sermaye”sidir ve alışkanlıklar, tarih, kültür, ahlak veya din gibi mekanizmalar aracılığıyla yaratılır ve iletilir ki, böylece bireyleri bağlayıcı bir kültürel ve “ahlakî uzlaşma” ortamı oluştunsun; “organik dayanışma” ve meşruiyet gerçekleşsin. Siyasal iktidar, eğer bu “kendiliğinden sosyalleşme ve bütünleşme” sürecine aykırı düzenlemeler ve müdahaleler yaparsa, toplumsal uzlaşma ve dayanışma atmosferini yok ettiği gibi, toplum tarafından tesis edilen “sosyal sermaye”yi de zayıflatır. Siyasal iktidarın, geleneksel, toplumsal ve ahlakî kültür/sosyal sermaye ile güven ve uzlaşma içerisinde sürdürüldüğu toplumlar, bu değerleri yadsıyarak veya çatışarak var olan toplumlara oranla daha fazla sosyal mutluluk, toplumsal barış ve kendiliğinden bütünleşme imkanına sahip olmuşlardır. Bunların dışında sosyal sermayeye dayanmayan güvensizlik ortamında, siyasal iktidarın en önemli şartı olan meşruiyetin sürekliliği de yok olur. Siyasal iktidarın, bu “kendiliğinden sosyalleşme ve bütünleşme” sürecine yaptığı müdahaleler, toplumsal uzlaşma, geleneksel dayanışma atmosferini yok ettiği gibi toplum tarafından tesis edilen kendiliğinden toplulukları/sivil toplumu da zayıflatır⁴ ve geleneğin en önemli işlevlerinden olan “ara kurum”/sivil alan olma özelliği yok olarak, çatışma, kriz ve kaos ortaya çıkar.

Geleneği, “ezelî geçmişin iktidarı” olarak ifade eden Weber, toplumun hatırlanamayacak kadar eski uyma ve kabul etme alışkanlıklarının kutsallaştırdığı yasalardan bahseder. O, gelenekten anlamamız gereken şeyi; alışılmış günlük hayattaki psişik bir tutumlar zinciri ve günlük çalışmanın ihlal edilemez bir davranış normu olduğu inancı ve bunu, yani öteden beri var olduğu bilinen ya da sanılan bir şeye inanışa dayanan bir iktidar,⁵ olarak belirtir. Toplumsal düzenin hem sürekliliğini, hem de meşruluğunu sağlayan gelenek, kendisini, kendisine itaat etmeyenlere yönelik yaptırımında bulunduğu toplumsal cezalar, ayıplamalar ve dışlamalar ile güvence altına alır. *Bir toplumsal hukuk normları sistemi olarak gelenek, iktidarını ve kendi ilkelerinin geçerliliğini, kutsallığına olan inanç, toplumsal cezalara uğrama korkusu ve düzene*

⁴ Francis Fukuyama, *Güven*, (Çev: Ahmet Buğdaycı), Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1998, s. 37-38.

⁵ Max Weber, *Sosyoloji Yazıları*, (Çev: Taha Parla), Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993, s. 253.

uymanın sağladığı faydadan alır. Ona, bu iktidarı bahşeden ana ilkeler ise; ahlakî sağduyu, adaletli düzen ve bireysel ve toplumsal faydalılıktır. Tüm bunlar, geleceğe hem bağlılığa, hem de onu korumaya yol açar. Bu iktidar, gücünü, hem toplumun hem de siyasanın dışında ve üstünde üretilmişlikten alır. Bu iktidar mutlakdır, çünkü müdahale edilemez; birdir, çünkü değiştirilemez; bütündür, çünkü sürekliliği koparılamaz. *Gelenek, iktidarını, karşı gelinmez normlar sisteminin kutsal kabul edilmesi inançından alır.* Bu normların dışına çıkılması; tarihsel olarak kimlik kriziyle, siyasal olarak meşruiyet kriziyle, toplumsal olarak bütünleşme kriziyle, bireysel olarak da yabancılaşmayla sonuçlanır; mitolojik, metafizik, dinsel veya rasyonel normatif düzenlilik içinde olsun fark etmez. Çünkü, gelenek gücünü, sadece kendi var oluşundan almaz; aynı zamanda alternatiflerinin yok oluşundan alır. *Gelenek güçlüdür, çünkü vardır, var olmak için mücadele etmesine de gerek yoktur.* Onun, haklı olmaya, doğru olmaya, rasyonel olmaya, gerçek olmaya ihtiyacı yoktur. *O, gücünü, hiçbir şeye ihtiyaç duymamaktan, veya diğer her şeyin kendisine ihtiyaç duymasından alır.*

Gelenek, hem yeni bir siyasal iktidar kuruluşu, hem de buna uygun toplum inşası için ortak bir mirasa dayanma gerekliliğinden doğmuştur. Gelenek ile geçmiş bugüne getirilir ve geleceğin de aynı süreklilik ile korunması sağlanır. Sürekliliği ve tarihsel bir köken ve mirasa dayanmayan meşruiyet iddiasının toplumsal kabul görme oranı oldukça düşüktür. Bu nedenle siyasal iktidar, bir toplum yaratmak için geçmişi canlandırma, ortak bir tarihsel miras yaratma, ortak bir şuur ve kültür oluşturma yoluyla toplumsal bütünleşmeyi ve siyasal sürekliliği sağlamaya çalışır. Gelenek, siyasal iktidar ve toplum arasındaki irtibatı ve ilişkiyi sağlayan en güçlü köprüdür. Gelenek, siyasal iktidar ve toplum arasında yapıldığına inanılan sözleşmeler, yasalar ve ilişkilerdeki bağlaşma, doğal olarak *kader birliğidir.* Gelenek bu misyonu sayesinde, toplumun siyasal iktidarla aynı kaderi paylaşan bir birlikteliğin ürünü olarak itaati de oldukça kolaylaşmaktadır.

GELENEĞİN GELENEĞİ: İTAAT

Gelenek, toplumsal ve siyasal ilişkilerde, değişmeyen ilkeler üzerinden yol almayı amaçlar. Bütün ilişkiler, bir bütünün parçaları olarak kabul edilerek aynı ilkelere göre şekillenirler, hiyerarşik konum alırlar, tâbî olurlar. Tüm parçaların ortak amacı, kolektif bilincin korunması ve uygulanmasıdır. Parçalara, bütünün dışında kaçacak alanın yaratılmamasıdır. Amaçtaki birlik ve bütünlük sağlandıktan sonra, araçlardaki çeşitliliğin önemi yoktur. *Gelenek, amaçsal bir varoluş dünyasıdır, araçları önemsemez. Gelenek, her bir varlığı (birey, grup, sınıf, ırk, din, kültür vb), kendi varoluş ilkelerine özgü paradigmatik*

dünyaya hapseder. Onlar, sonucu oldukları sebebi algılama şuurundan ve buna uyum sağlama yeteneğinden yoksunlaşırlarsa yok olacaklarını bilirler. Bu bütünsel uyum sürecinin organizmik bütünlüğü konsensüse, bilinçliliğin sürekliliği ise istikrar ve güven içinde toplumsal ve siyasal birliğe dönüşür. *Bu yüzden, gelenek, her bir olgunun olduğu gibi görünmesi (özgürlük) çabasını ve kendi konsensüs ilkeleri dışında şekillenmesi (öteki) mücadelesini red üzerinde yaşar.* Gelenek, modern bağlamda, bireysel özgürlüğün olmazsa olmaz şartı tercih hakkını ve toplumsal barış ve adaletin gerek şartı, ifade hakkını masseder. Örfler, fikirlerin; âdetler, eylemlerin; töreler, yasaların yerini alır. Bu dünya gelenekler dünyasıdır ve bu dünyada, ezeli geçmişin ebedî iktidarının gölgesi altında; bireyin toplum adına, toplumun kültür adına, kültürün tarih adına manipüle edildiği; bilginin tecrübe ile, özgürlüğün sorumluluk ve ödev ile, çatışmanın barış ve uzlaşma zorunluluğu ile, bireyselliğin kolektivite ile, ötekinin beriki ile, geleceğin geçmiş ile massedildiği bir hayalî kurgu mevcuttur.

Gelenek, tam da bu noktada, siyasal iktidar ve toplum arasındaki savaşı sembolize eder. Geleneğe tâbi olma gücü, yerini, geleneğe sahip olma mücadelesine bırakır. *Geleneğin, toplumsal düzenleme ve kontrol gücünü toplumun elinden almaya çalışan siyasal iktidar, onu kendi iktidarının aracı haline dönüştürmek ister.* Geleneğin kullanılmasıyla, toplumsal alanın siyasal yapısı, kendinde varolan dinamiklerin kamusal alana dökülmesiyle değil, iktidar tarafından belirlenmeye başladığında, gelenek köprü olmaktan çıkıp sınır olmaya başlar. İktidarın, bölünme ve belirlenme kabul etmez doğası (egemenlik) ile, geleneğin, iktidarı aşkın kuşallık ve mutlaklık doğası çatışır. *Büyük gelenek-küçük gelenek, sosyal sermaye-siyasal sermaye, zora dayalı hegemonya-rızaya dayalı hegemonya, fizik-metafizik, rasyonel-irrasyonel, modern-geleneksel, ilerici-gerici, üst-yapı-altyapı, kamusal alan-sivil alan gibi çatışma kuramlarının da açıkladığı problematik işte budur.* Bu yüzden, siyasal iktidar, gelenek karşısında iki güdüyle hareket eder: ya gelenekle uzlaşmak, ya da kendi geleneğini yaratmak (kendini gelenek yapmak). Siyasal iktidarın, kendi geleneğini yaratmak için "gelenek" karşısına çıkarttığı toplumsal inşa aracı ideolojidir. Gelenek, meşruiyetini ve sürekliliğini, ideolojiye durduğu mesafe oranında kazanır. Artık belirleyici gelenek değil, ideolojidir. Gelenek de, kendisine karşı ve rağmen yeni bir gelenek yaratmak için ideolojiye sığınan siyasal iktidara karşı üç güdüyle hareket eder: ya siyasal iktidarın, kendisini tanımlama ve endoktrine etme girişimlerine rıza gösterecek; ya, siyasî ve ekonomik kazanımlar için kendiliğinden, gönüllü olarak otorite değerleriyle özdeşleşmeye çalışacak; ya da, siyasî iktidarı, onun meşruiyetini bütünüyle reddederek

farklılaşmaya çalışacaktır.⁶

Gelenek ile siyasal iktidarın çatışması, yeni bir paradigmatik kopuşu/meşruiyet bozumunu da beraberinde getirir. Siyasal iktidar, geleneğin meşruiyet gücünü temsil eden kültür, dil, din, tarih, ülke, örf gibi değerleri yerine ideoloji, devlet, bürokrasi, hukuk, eğitim gibi yeni meşruiyet değerleri ve kaynakları ihdas etmek zorundadır. Bu süreç, iki kutuplu bir çatışma olarak ve birini (siyasal iktidarı) diğerinin (geleneğin) yerine ikame etmek şeklinde algılanmak eğilimindedir. Dolayısıyla da bu iki siyasal yapı, toplumsal yapıda her biri diğerini ötekileştirmiş ikili toplumsal yapıyı doğurur.

Her siyasal iktidar, daima kendisinin haklılığının ölçütlerini ve rasyonel gerekçelerini araştırır. Daima, kendi iktidarının meşru olduğunu, iktidarına yönelik eleştirilere ve gasp isteklerine karşı savunur. Meşruiyetini yenileyerek ötekilere ilan eder. Kendi meşruiyet tanımlamalarının içinde gayr-i meşruluk alanı yaratarak ötekileri mahkûm eder. Siyasal iktidar, bu amaçlarını gerçekleştirebilecek en güçlü araç olarak geleneği kullanır. *Gelenek, statükoyu haklılaştırmak, kabulünü yaygınlaştırmak ve güvence altına almak için her türlü kaynağa sahiptir.* Gelenek, bütün eksikliklere, başarısızlıklara ve yetersizliklere rağmen var olandan daha iyi bir siyasal yapının olamayacağına olan inandırıcıdır ve bu inancı uzak geçmiş ve yakın gelecek meşrulaştırmaları ile devamlı besler. Statükonun korunması için gelenek, mitolojilere, efsanelere, kahramanlara, tarihsel ve toplumsal birlik ritüellerine atıfta bulunur. *Ne kadar ileriye gidileceğine, ne kadar geriye gidileceği karar verir.* Geçmişin de beslediği tarihsel bir köken ile statüko kıyaslanır ve bugünün, geçmişin uzaklığından amaca daha yakın olduğu inancı yayılır. Bugün, aynı zamanda yakın geleceğin de meşrulaştırılması için kullanılır. Gelecekte daha iyi bir dünyanın, daha mutlu bir toplumun oluşacağı anlayışı ile bugün en azından katlanılabilir bir güne dönüştürülerek, *gelenek ile kader bütünleştirilir.* Gelenek, geçmişin külleri arasından geleceği kurgularken, sadece gelecekte daha iyi bir düzen ve refah inancıyla statükoyu meşrulaştırmaz, aynı zamanda statükonun başarısızlıklarını, adaletsizliklerini ve yanlışlarını da örterek, siyasal iktidarın topluma yönelik müdahalelerine kabul edilebilir bir zemin hazırlar. *Siyasal iktidar, geleneğin bireyler üzerindeki tahakküm kurma iktidarını toplumun elinden alarak, geleneği "değerler yargısı" olmaktan çıkarıp, "gerçekler yargısı" haline dönüştürür.* Böylece, gelenek, toplumsal hukukun ve toplum sözleşmesinin kendiliğinden iktidar ilişkilerinin değil, siyasal iktidarın toplumu düzenlemesinin ve kontrol etmesinin zorunluluk ilişkilerine bağlı ideolojik

⁶ Naci Bostancı, "Kürt Sorunu ve Milliyetçiliğin Ötesi", *Türkiye Günlüğü*, Ankara, 1999/54, s. 87.

baskı aygıtına dönüşür. Siyasal iktidarın kontrolü altındaki geleneğin görevi; siyasal iktidara tarihsel, mitolojik ve rasyonel meşruiyet kaynakları yaratmak; diğer kaynakları bu amaçla uyumlulaştırmak; öteki meşruiyet kaynaklarını ve arayışlarını yok etmek veya sadâkatini sağlamaktır.

Siyasal iktidarın en önemli özelliği, hem siyasal, hem toplumsal, hem de ekonomik olarak hiyerarşik düzenleme içinde olmasıdır. Bireyler bu yapının içine doğarlar ve gelenek aracılığıyla bu yapının korunması ve devam ettirilmesi konusunda eğitilirler. Geleneğin kendisi de bütünsel ve hiyerarşiktir. Bu hiyerarşik meşruiyet içinde toplumu kontrol altında tutmak için disiplin ve üyelerinin birbirinden farklı olan fikir ve çıkarlarının sistemle entegre edilmesi gerekir. Bu entegrasyon sürecinde bireylere verilen ilkelerle neyin iyi neyin kötü, hangi davranışın meşru hangisinin meşru olmadığı öğretilerek bireyin toplumsallaşması, siyasal hegemonya içerisinde eritilmesi sağlanır. Böylece bireyler, hem toplumsal hem de siyasal olarak hangi yargısal ölçütlere göre davranacaklarını, uyumlu fertler olacaklarını, yargılanacaklarını ve cezalandırılacaklarını öğrenirler. Çünkü, hem siyasal iktidarın, hem de geleneğin en temel yasası olan toplumsal uyum, birlik ve bütünlük içinde düzen, parçalılığa ve tek teklığe izin vermez. Çünkü, parçalı sistem, hiçbir zaman total sistemin birlik ve bütünlüğünü temsil edemez. Bu paradoksu çözen irade, siyasal iktidarın hiyerarşik düzenlenme gerekliliği ve geleneğin bütünsel yaşam zorunluluğudur.

Gelenek, insanların etrafındaki kâinatı anlamasına yarayan bir yaşam rehberi olarak da karşımıza çıkar. *Gelenek, insanlara iki alanda rehberlik eder: Geçmiş ile bugün arasındaki bağların ve bilgilerin sistematikleştirilmesini mümkün kılan bilişsel çerçeveyi sağlar; iyi-kötü gibi değerlerle ahlakî ve duygusal hayata bir düzen verir.* Bireyler, siyasal ve toplumsal sistem içinde bu değerleri ve onlara ait geleneğin dilini toplumda hazır olarak bulurlar ve toplumla uyumlulaşmak için onların belirlediği kurallara ve ritüellere tâbî olurlar. Geleneğin araçları olan değerler, kurallar, simgeler, semboller, ritüeller ve bunların topluma yönelmiş dilleri daima siyasal ve toplumsal sistemin değer ve ilkelerine tâbî olarak işlev görürler ve onlara, bireysel uyum ve meşruiyet sağlamak için kullanılırlar. Böylece; toplum değerlerinin yeni nesillere aktarılması; toplumsal bütünlüğün sağlanması; dünya görüşlerinin anlatılması ve sürdürülmesi gerçekleşmiş olur.

Gelenek, siyasal ve toplumsal alanda bir düşünsel ve değersel çağrışımlar dünyası kurarak, toplumda ortak bir "bilinç" yaratır. Bu bilinç, tarihsellik ve süreklilik içerisinde toplumda birlik, beraberlik ve uyum sağlar. Gelenek, nesilden nesile aynı toplumsal davranışlarda bulunmayı öğretir. Siyasal top-

lumsallaşma ve öğrenme süreci geleneğe uymaya bağlanır. Gelenek, ortak toplumsal çağrışımların taşıyıcısı ve herkesin paylaştığı bir toplum haritası olarak, işlevlerini 'yükü' bir geçmiş ve gelecek tasavvurundan alır. Bu 'yük-lü bilinç', toplumda, ortak bir dil konuşulmasını, bireylerin aynı ritüellere katılmasını, bireysellik ve toplumsallık farklılıklarının uyum içinde kaynaşmasını, bireysel ve toplumsal farklılıkların gizlenmesini sağlar. *Bu yüzden, gelenek, farklılığı gizleyip, ortak olanı öne çıkarmakta, bir "kollektivite" duygusu yaratmaktadır. Gelenek, bireyleri kendi özgür grup alanlarının değer ve ilkelerinden uzaklaştırıp toplum ve siyasa/zorunlu grupların üst ilke ve değerleriyle kuşatmaktadır.* Kolektif bilinç, kolektif yaşam ve dayanışma, bireyin yaşamının üzerine çıkar. Geleneğin araçları olan din, kültür, simge, sembol, örf, âdet, töre ve ritüeller aracılığıyla, bireyler, onları aşan ve kendilerini aktif bir parçası hissettikleri bir varlık ile özdeşleşmekten kaynaklanan yoğun bir varoluş sürecine girerler. Bireyler de, toplumsal algılamalarını geleneksel bir biçimde kurmakta ve bunu kendi kimliklerinin başvuru kaynaklarına dönüştürmektedirler.

Geleneğin bu gücünün kaynağı, geçmiş ile sürekliliği temsil etme ve geleceği de aynı doğrusallıkla düzenleme yeteneğine sahip olmasındadır. Bu yüzden de sıradanlaşıp anlamsızlaşma tehlikesinden korunabilmeleri için sürekli yeniden yorumlanmaya, hatta yeniden üretilmeye gereksinim duyar. *Gelenek, durağanlığa tahammül edemez. Onun gücü, durağanlıkta değil süreklilikte, dogmatiklikte değil evrimsel değişimdedir.* Bu açıdan, siyasal iktidarla barışık yaşamak zorundadır. Siyasal iktidar, geleneğin sürekliliğini sağlamak için durmadan onları yenilenmiş bağlarla yeniden uyarlar ve yorumlar. Siyasal iktidar, kendi sürekliliğinin de kaynağı bu sürekliliği, değişim ve dönüşüm dönemlerinde yeni değer ve ilkeler dünyası yaratarak ve doğaları gereği tamamen maddî olan değer ve ilkeleri kutsal şeylere dönüştürerek besler.

Gelenek, değer dünyasının sıkı örgülü yapısı içerisinde; diğer geleneklere üstünlük, farklı olanlara karşı dışlama ve düşmanlık ile diğer/öteki tüm gelenek kurumlarına karşı sürekli mücadele durumundadır. Bu durum, sıkı bir toplumsal kontrol ve disiplin, kültürel korunma, içe kapanma ve evrenselliğe yabancılaşma ile sonlanır. Bu sayede, bireyleri sınıflandırma ve görevlendirme, toplumsal hayatı tanımlama, siyasal iktidara bağlılığı öğretme, toplumsal birlik ve beraberliği güçlendirici araçları üretme, hâkim kültüre uygun ve uyumlu bireyler yaratma, toplumsal davranış kalıpları ve ilişkilerini düzenleme, kısaca bir toplum inşası gerçekleştirilir.

Gelenek, oluşturduğu siyasal ve toplumsal bütünlük dünyası içerisinde toplumsal düzenlemeler yapar ve bu düzenlemeler gereği bireyin bu bütünlüğe entegrasyonunu sağlar. Gelenek, insanların her alanda başvuracak-

ları, ona göre hareket edecekleri, hayatı ona göre değerlendirecekleri ve sosyal, siyasal, ekonomik yapıda ona göre davranacakları ilkeleri belirler. Bunlar geleneğin, entegrasyon, bütünleştirme veya uyumlulaştırma gücünü göstermektedir. Bu bağlamda, gelenek ile siyasal iktidarın varlık nedeni örtüşür: Toplumsal düzen kurma isteği ve bilgisi ile onu şekillendirme yeteneğiyle bireylerin nesneleştirilmesi. Bu süreç; mevcut düzenin ve ilkeler manzumesinin, tek biçimli olarak, tek 'doğru' gerçek kabul edilmesi ve bireylerin kendi gerçekliğinin toplumsal ve siyasal varlığını, kuruluşunu ve kurtuluşunu bu düzene bağlaması gerektiği inancını besler. Bu yüzden, gelenek, siyasal düzene bireyleri entegre etmek ve bireysel hayatı siyasal ve toplumsal dünyada nesnel bir anlama kavuşturmak için işlev görür. Geleneksel kurallar, tıpkı hukuksal normlar, tıpkı ideolojik düsturlar gibi bireylere görev ve sorumluluklar, doğal olarak da yükümlülükler ve cezalar yükler. Birey olabilmenin yolu, kendi başına bir anlam ve amaç aramaktan değil, kendini geleneğin kutsal bilgeliğinin yolculuğuna araç olmaktan geçmektedir, tıpkı toplumdaki diğer bireyler gibi.

SONUÇ

Toplumsal ilişkileri düzenleyen gelenek, sunî sözleşmelerin, dış empozelerin yerine, doğal, kendiliğinden ilişkilerin ürünüdür. Gelenek, toplumsal ve toplumlar arası farklılık nedenidir. Toplumsal birlik ve beraberlik, istikrar ve güven, sözleşme ve dayanışma gelenekle sağlanır. Geleneğin bu çerçevedeki en önemli güç kaynağı "güven" olgusudur. Gelenek; insanların, 'kim/meye, nasıl, niçin güveneceğiz?' evrensel sorunsalının tek evrensel cevabıdır. Siyasal iktidar, kurumlar, bilgi, önder, teknoloji, bürokrasi vb. gibi seçenekler arasından "güven"e en layık, istikrar ve düzenliliğin kaynağı olarak gelenek çıkar. İnsanların ve toplumların kaderi, kişisel (önder), soyut (bilgi, ideoloji) ve kurumsal (devlet, bürokrasi, teknokrasi) unsurların arzu ve ihtiraslarına mahkûm edilemez. İnsanların, bir hammadde gibi şekillenebileceği; toplumun, yeniden inşa edilebileceği; geleneklerin yerine ideolojik ilke ve önderlerin telkinlerinin ikâme edilebileceği iddiaları arasında gelenek, insanı ve toplumu "rahat bırakmak", kendiliğinden oluşan yasaların düzenliliğine "güvenmek", insanı ve toplumu "olduğu gibi kabul etmek" ilkelerini öne çıkarır.

Tarımsal aklın, tarihsel sürekliliğin, kendiliğinden düzenin ortaya çıkarttığı değer ve ilkelerden daha iyisini, daha doğrusunu icat edebileceğini iddia eden bu unsurlar, kişisel veya kurumsal bir değer ve ilkenin mutlak itaatini ve doğal olarak da taklidini öngörür; zorunlu kılar. Oysa gelenek, taklitten ziyade, değişen zaman ve şartlara göre bilgilenme, öğrenme ve yaşama kapasitesindeki artış, değişim ve gelişim sürecini ve toplumun da buna paralel olarak, doğru olan değerleri kavrayarak dönüştürme yeteneğini özünde ba-

rındırır. Gelenek, bu tarihsel ve kendiliğinden oluşmuş güven ilişkilerinin tüm fonksiyonlarıyla kurumsallaşmasını toplumsal varoluş alanında gerçekleştirir. Gelenek, toplumun rahminde hayat bulur. *Gelenek, doğal dünya ile toplumsal ve ahlaki dünyanın birbirinden ayrılmazlığı, birbirini beslemesi üzerinden yol alır.* Bu bağlamda, gelenek, sadece bireye kimlik ve âdiyet veya topluma ortak bilinç ve kültür vermez, aynı zamanda da siyasal iktidara meşruiyet/niçinlik ilkeleri bahşeder. Bu yüzden, *gelenek, birey-toplum-siyasal iktidar arasındaki ilişkilerin nasıllığını ve niçinliğini belirleyen, düzenleyen bir ara kurum/sivil alan işlevi görür.* Birey için, toplumsal ve siyasal otoritelerden kaçma, sığınma evi; toplum için, siyasal otoriteden ve bireysel özgürlük arayışlarından korunma kalesi; siyasal iktidar için de, bireysel itirazları ve toplumsal talepleri yönlendirme kurumudur.

Gelenek, eskiye gidildikçe kökleşen, kökleştikçe kutsallaşan bir değerler dünyasıdır. İlk kaynağında Tanrısal irade vardır. Kutsallık, ortodoksi, otorite ve süreklilik, geleneğin ana unsurlarıdır. "Sophia Prennis", "Sanatana Darma", "Hikmet-i Hâlîde"deki mutlak, kutsal, ezeli ve ebedî "bilgelik kaynağı", tüm medeniyetler için aynı anlamdandır. Hem *tradere*, hem *an'ane*, hem de "töre", ezeli bir bilgeliği, ebedî bir ideali ifade eder. *Bu bağlamda, ne kadar geçmişe gidilirse o kadar kutsal bir bilgiye götüren gelenek, aynı zamanda, o kadar da bulanıklığı doğurur (Gadamer versus Habermas).* Gelenek, gelenek dışı olgularla anlaşılabilir ve çözümlenemez. Gelenek, kendi mantıksal tutarlılığı ve bütünlüğü (paradigması) içinde anlamlıdır. Gelenek, kendi dünyasının anlam bütünlüğünü ve bilgisini sadece kendine tâbi olanlara açar. Bu bağlamda, gelenek ile gerçek, gelenek ile modern, rasyonalite ve irrasyonalite, fizik ile metafizik, mantık ile mistik, kutsal ile seküler arasında mutlak bir ayırım yapılamaz. Herkes, Faust'un aynası gibi, gelenekte, sadece görmek istediği şeyi görür.

Gelenek; birey, toplum ve devlet arasında yapıldığına inanılan toplumsal sözleşmenin tarihsel tecrübelerden devşirilmiş ve her üç aktörün bir birine bağitlarla bağlandığı "fayda" ilişkisinin ve kabulünün ürünüdür. *Gelenek, toplumun, üzerinde "faydalıdır" konsensüsü sağladığı kurallar bütünüdür. Geleneksel düzen, faydalı olduğu için sürekli.* Bu yüzden, gelenek, her bir olguya, kendisinden yararlandığı ve kendisini kabul ettiği ölçüde, kendisi üzerinde yarar ve hak sahibi kılar. *Gelenek, kendi iktidarından yararlanma hakkını da, yine, kendi iktidarına tâbi olanlara tanır.*

Bir yönüyle toplumsal yaşam alanlarının düzenleyicisi, diğer yönüyle de siyasal iktidarın meşruiyetinin belirleyicisi olan gelenek; toplumsal ve siyasal alanda belli davranış kalıpları üreten, belirli davranış kümelerini yönlendiren ve insanları bu kalıplara göre davranmaya zorlayan, Manheimci an-

lamda, ideolojik bir aygıttır. Gelenek, toplumsal varoluşun ve siyasal meşruluğun kaynağıdır. *Gelenek, geçmişin değil, tam tersine, geleceğin idealleştirilmesi üzerinden süreklilik kazanır.* Geçmişin idealleştirilmesi (gelenekçilik) geleneği, eski; tarihi, ölü veya yok kabul etmek demektir. Geleceği, geçmişin ilkeleri üzerine kurmak veya gelecek için geçmişten köken/kaynak/meşruiyet aramak geleceğin idealleştirilmesidir. Gelecek üzerine ideali olmayan bir varoluş iddiasının yolu geçmişten/gelenekten geçmez. Geleneği, gelecek için bir pusula görmeyen varoluş iddiasının sonu da, başı da bugün üzerindedir. Gelenek, salt bir geçmiş olsaydı, adı tarih olurdu; salt bir gelecek olsaydı, adı ütopya olurdu; salt bir bugün olsaydı, adı ideoloji olurdu. *Gelenek, tarihin ütopyayı kurmak için kendini ideolojide içselleştirmesidir.* Gelenek, geçmişte yaşamak veya bugünü geçmişte yaşamak değildir. *O, geçmiş, bugüne göre, gelecek için yaşamaktır. Gelenek, her gün yeniden inşa edilen bir sürekliliktir.* Bu yüzden, gelenek kavramının her geçtiği konsept, ideolojiyi de yanında taşır: Bazen geleneği reddedip, kendi geleneğini kurmak; bazen de kendi meşruiyetine gelenek icat etmek (Hobsbawn-Ranger) için; ne kadar geçmiş, o kadar gelecek. Öyle ki, hiçbir modern ideolojik icat yoktur ki, kendi meşruiyetinin kaynaklarını tarihsel bir kökene, siyasal bir nedene, toplumsal bir yasaya dayandırmış olmasın. Bu bağlamda, gelenek; ütopya, din, mitoloji ve ideolojinin tüm fonksiyonlarıyla buluşur. *İdeoloji ile geleneğin bu alan mücadelesinin nedeni; geleneğin, sadece geçmiş değil, aynı zamanda da geleceği kurmak istemesi ve ideolojinin de sadece geleceği inşa etmekle yetinmeyip, geçmiş de icat etmeye girişmesidir. Savaş alanı da, bugündür.* Her ikisi de çatışmayı kendi tahakküm alanlarına (gelenek için geçmiş, ideoloji için de gelecek) çekmeye çalışır. Aslında, bu çekişme her ikisini de kendi alanlarına mahkûmiyete sürükler. İdeoloji, geleneği geçmişe; gelenek de ideolojiyi geleceğe mahkum eder. Her ikisinin de bu alanlara mahkumiyeti "kapalı toplum" doğurur. Bir tarafta, geleneği ideolojileştiren gelenekçilik; diğer tarafta, ideolojiyi gelenekleştiren (resmî ideoloji) totaliterizm; bu durum, kapalı toplum dünyasının iki ucunu temsil eder. *Gelenek, gelecekte korktukça geçmişe (gelenekçilik); ideoloji de, geçmişten korktukça geleceğe (ütopya) sığınır.*

KAYNAKÇA

Akal, Cemal Bali, *Yasa ve Kılıç*, Afa Yayınları, İstanbul, 1991.

Bostancı, Naci, "Kürt Sorunu ve Milliyetçiliğin Ötesi", *Türkiye Günlüğü*, Ankara, 1999/54.

Duverger, Maurice, *Siyaset Sosyolojisi*, (Çev: Şirin Tekeli), Varlık Yayınları, İstanbul, 1998.

Fukuyama, Francis, *Güven*, (Çev: Ahmet Buğdaycı), Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1998.

Schwarz, Fernand, *Kadim Bilgeliğin Yeniden Keşfi*, (Çev: Ayşe Meral Aslan), İnsan Yayınları, İstanbul, 1997.

Weber, Max, *Sosyoloji Yazıları*, (Çev: Taha Parla), Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993.

ABSTRACT

TRADITION: THE SACRED TRAVEL OF WISDOM FROM ETERNITY TO ETERNAL

This work, considering the tradition as the social and political capital the societies handed on, aims to analyze the relationship between tradition and individual; society and political power. This article in which the social and political features of tradition were examined in the light of concepts of mythology, legitimacy, ideology, power, spontaneousness and obedience, includes assessment about the capacity of tradition to solve the historical and political problems and to give the identity and the accumulation of integration to the societies and it's ruling capacity of society against the modern sources of political powers.

Keywords: Tradition, Power, Obedience, Legitimacy, Ideology, Mythology, Trust, Experience